

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ
С.З. ГЖИЦЬКОГО

Кафедра туристичного бізнесу та гостинності
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ

«КУЛЬТУРНИЙ
ТУРИЗМ»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня денної та заочної форм навчання зі спеціальності
242 «Туризм і рекреація» (ОПП «Туризм»)

Культурний туризм. Методичні рекомендації та завдання до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання спеціальності 242 «Туризм і рекреація» (ОПП «Туризм») Львів, 2025. 41с

Укладач: Липчук Н.В. -кандидат економічних наук, доцент.

Рецензент: кандидат економічних наук, доцентка кафедри туризму Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького Данчевська І.Р.

Погоджено навчально-методичною комісією спеціальності «Туризм і рекреація» протокол № 3 від 03 серпня 2025 р.

Схвалено вченою радою факультету менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування
протокол № 1 від 28 серпня 2025 р

ВСТУП

Дисципліна “Культурний туризм” вивчає роль культури у розвитку туризму, знайомить студентів із різними формами культурної діяльності та способами залучення туристів до пізнання культурної спадщини. Вона сприяє формуванню розуміння культури як основи туристичного досвіду, розвитку комунікаційних навичок і креативного мислення.

Під час вивчення курсу студенти дізнаються про історію становлення культурного туризму, його сучасні тенденції, види, ресурси, форми участі та роль культурних об’єктів у формуванні туристичної привабливості. Особлива увага приділяється українській культурній спадщині, її популяризації через фестивалі, музеї, етнографічні та гастрономічні тури.

Курс розвиває вміння аналізувати культурні ресурси територій, проектувати туристичні маршрути, поєднувати теоретичні знання з практикою організації турів. Студенти навчаються створювати конкурентоспроможні культурно-туристичні продукти та працювати в сфері сталого розвитку туризму.

Мета дисципліни — сформувати у студентів системне бачення культурного туризму як сфери, що поєднує економічні, соціальні та духовні цінності. Вивчення курсу допомагає майбутнім фахівцям зрозуміти значення культурної спадщини, навчитися її зберігати, популяризувати та ефективно використовувати у туристичній діяльності.

ТЕМА 1

Культурний туризм: історичні передумови, характеристики, визначення, функції та цілі

Культурний туризм є однією з провідних форм сучасного туризму, яка поєднує пізнання, емоційне переживання та залучення людини до культурних надбань людства. Його сутність полягає у прагненні людини відкрити для себе нові духовні, мистецькі, історичні та соціальні цінності, зберігаючи водночас повагу до різних культур і традицій. Культурний туризм сьогодні розглядається не лише як форма дозвілля, а як важливий інструмент освіти, міжкультурного діалогу, збереження культурної спадщини і розвитку територій. Він стає особливим засобом взаємодії культур, формування толерантності, міжнаціональної співпраці та поширення ідей сталого розвитку.

Поняття культурного туризму має багатогранний характер і відображає взаємозв'язок між культурою та туристичною діяльністю. У найширшому значенні це подорож з метою ознайомлення з культурними явищами, пам'ятками, традиціями, способом життя інших народів. У науковій літературі культурний туризм визначають як усвідомлену активність, спрямовану на пізнання матеріальної та нематеріальної спадщини, а також сучасних проявів культури суспільства. Таким чином, культурний туризм охоплює не лише відвідування історичних об'єктів, музеїв чи театрів, а й участь у культурних подіях, фестивалях, художніх майстернях, гастрономічних заходах, що створюють можливості для особистої культурної взаємодії.

Історичні передумови формування культурного туризму сягають античних часів. Уже в Стародавній Греції та Римі подорожі здійснювались із метою ознайомлення з архітектурними досягненнями, мистецтвом, релігійними святинами. У середньовіччі поширення паломництва стало важливим кроком до розвитку туризму культурного типу, адже воно поєднувало духовні, освітні та пізнавальні мотиви. У добу Відродження зросла зацікавленість у подорожах до центрів науки й мистецтва, таких як Флоренція, Рим, Париж, що сприяло

поширенню традицій освітнього туризму. Особливої популярності культурні подорожі набули в XVIII-XIX століттях у Європі завдяки феномену “Гранд-туру” - довготривалих подорожей молодії аристократії для здобуття знань про історію, мистецтво й політичне життя континенту. Саме цей період став основою формування європейської традиції культурного туризму як форми освіти, виховання й соціального статусу.

Із розвитком індустріалізації та урбанізації у XIX-XX століттях культурний туризм починає набувати масового характеру. Поява залізниць, пароплавів і згодом авіаційного транспорту дала змогу широким верствам населення подорожувати на великі відстані. У цей період починають формуватись організовані тури, екскурсійні бюро, туристичні товариства, які приділяють особливу увагу культурним програмам. З середини XX століття зростає усвідомлення важливості збереження культурної спадщини як ресурсу туризму, що стимулює створення міжнародних організацій - ЮНЕСКО, ІКОМОС, Ради Європи, які визначили стандарти охорони історико-культурних об'єктів. Водночас формуються основи сучасного розуміння культурного туризму як частини гуманітарного розвитку та міжкультурної співпраці.

Характерними рисами культурного туризму є пізнавальний характер, духовна мотивація, орієнтація на автентичність, збереження культурного контексту та прагнення взаємодії з місцевою спільнотою. Відмінністю цього виду туризму є те, що його основна цінність полягає не у відпочинку чи розвагах, а у здобутті нового досвіду, знань, естетичного задоволення від знайомства з культурним середовищем. Культурний турист зазвичай має високий рівень освіти, культурної свідомості, прагнення до саморозвитку та пізнання. Його поведінка відзначається повагою до місцевих традицій, зацікавленістю у вивченні історії, мистецтва, національних звичаїв. Водночас сучасний культурний туризм характеризується зростанням інтерактивності, коли турист стає не просто спостерігачем, а активним учасником культурного процесу.

Функції культурного туризму є багатовимірними та охоплюють соціальні, економічні, освітні, культурні та гуманістичні аспекти. Соціальна функція

полягає у розвитку комунікацій між народами, формуванні взаємоповаги й толерантності, підтримці культурного обміну. Освітня функція проявляється у можливості здобуття знань про культурну спадщину, мистецтво, архітектуру, звичаї різних народів, що сприяє розширенню світогляду туристів. Економічна функція виявляється у створенні робочих місць, збільшенні доходів місцевих громад і розвитку територій через використання культурних ресурсів. Культурна функція полягає у збереженні та відродженні традицій, стимулюванні інтересу до національної ідентичності. Нарешті, гуманістична функція виявляється у сприянні духовному розвитку особистості, її моральному вдосконаленню та гармонізації стосунків між людиною і суспільством.

Цілі культурного туризму тісно пов'язані з його функціями. Головною метою є пізнання і засвоєння культурних цінностей, сприяння взаєморозумінню між народами, зміцнення національної самосвідомості та формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Важливою метою також є збереження культурної спадщини як ресурсу сталого розвитку, адже туристична діяльність може стати джерелом фінансування реставраційних робіт, охорони пам'яток і підтримки традиційних ремесел. Культурний туризм допомагає формувати у громадян почуття відповідальності за культурні надбання, виховує повагу до історії та мистецтва, стимулює креативні індустрії, що поєднують культуру, освіту і бізнес.

Сучасні тенденції культурного туризму свідчать про перехід від споглядальних форм до інтерактивних і креативних. Якщо раніше турист був лише спостерігачем, то сьогодні він прагне бути учасником культурного процесу - брати участь у майстер-класах, гастрономічних подіях, художніх фестивалях, народних святах. Таке залучення забезпечує глибше пізнання місцевої культури, створює емоційний зв'язок між туристом і територією. Зростає роль цифрових технологій - віртуальні тури, мультимедійні музеї, VR-екскурсії відкривають доступ до культурних цінностей широкій аудиторії. Водночас відзначається тенденція до сталого туризму, який поєднує економічні вигоди з екологічною та культурною відповідальністю.

Вагомим чинником розвитку культурного туризму є також глобалізація. З одного боку, вона сприяє поширенню інформації, культурному обміну, розвитку інфраструктури; з іншого - створює ризики уніфікації культур, втрати автентичності. Тому актуальним стає питання збереження локальної ідентичності, підтримки традицій і регіональних особливостей. ЮНЕСКО та інші міжнародні організації наголошують на важливості збалансованого підходу, коли туризм не руйнує культуру, а стає інструментом її підтримки. У цьому контексті культурний туризм виступає як засіб не лише споживання, але й творення культури, коли туристичний досвід сприяє взаємному збагаченню культур.

В Україні культурний туризм має значний потенціал розвитку завдяки багатій історико-культурній спадщині, різноманітності традицій, народних промислів, архітектурних пам'яток та мистецьких центрів. Важливим напрямом є поєднання культурного туризму з освітніми та мистецькими програмами, розвиток тематичних маршрутів - літературних, етнографічних, музейних, гастрономічних, релігійних. Водночас актуальним залишається питання збереження автентичності місцевих культур, що вимагає участі громад у процесі планування та реалізації туристичних ініціатив. Збалансований розвиток культурного туризму може стати основою сталого відродження регіонів, сприяти зміцненню культурної самобутності України в європейському контексті.

Отже, культурний туризм є важливим соціокультурним явищем, яке поєднує пізнання, творчість і комунікацію. Його історичні корені сягають глибини століть, а сучасні тенденції свідчать про його перетворення на потужний чинник гуманітарного та економічного розвитку. Культурний туризм сприяє не лише збереженню культурної спадщини, але й формуванню сучасної ідентичності, вихованню духовності, толерантності й поваги до культурного розмаїття світу.

Питання для дискусії

1. У чому полягає ключова відмінність між "культурним туризмом" та "пізнавальним-екскурсійним туризмом"? Чи кожен візит до музею можна вважати культурним туризмом?

2. Наскільки історичні передумови (наприклад, традиція Grand Tour) впливають на сучасні мотивації та очікування культурного туриста?
3. Чи повинна основна функція культурного туризму бути освітньою/пізнавальною, чи вона може бути переважно розважальною/гедоністичною? Як знайти баланс?
4. Обговоріть роль глобалізації у формуванні сучасних цілей культурного туризму. Чи сприяє глобалізація збереженню місцевої культури чи її уніфікації?
5. Які етичні виклики стоять перед культурним туризмом, особливо при відвідуванні об'єктів "темної спадщини" (dark heritage)?
6. Як технології (VR/AR) змінюють характеристики культурного туризму? Чи є віртуальне відвідування культурним туризмом?
7. Які три ключові цілі мають бути пріоритетними для розвитку культурного туризму в Україні на сучасному етапі?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть один відомий культурний об'єкт в Україні (наприклад, Львівський оперний театр або Софія Київська).

1. Визначте дві основні функції, які він виконує для туриста (наприклад, пізнавальна, рекреаційна, комунікативна).
2. Сформулюйте дві ключові цілі його туристичного просування (наприклад, економічна, соціально-культурна).
3. Поясніть, як ці функції та цілі можуть бути відображені в одному рекламному слогані.

Практичне завдання 2.

Проаналізуйте, як відрізняються характеристики туристичного продукту, орієнтованого на:

1. Групу А: Туристи-дослідники (глибоке занурення, індивідуалізований підхід, довге перебування).
2. Групу Б: Туристи вихідного дня (короткий візит, розваги, відпочинок).

Визначте дві ключові відмінності у вимогах до гідів та ціновій чутливості для кожної групи.

Кейс-стаді.

Ситуація: Невелике історичне місто має багато старовинних церков, занедбану фортецю та сильний фольклорний фестиваль. Міська влада хоче позиціонувати місто як культурну дестинацію.

Завдання: Розробити визначення та ключові характеристики культурного туризму цього міста. Кроки:

1. Сформулюйте робоче визначення культурного туризму цього міста, яке підкреслює його унікальність (наприклад, "Туризм, що поєднує автентичну релігійну спадщину з живою традицією").
2. Визначте три основні характеристики туристичного продукту (наприклад, "сезонність, орієнтована на фестиваль", "висока релігійна складова", "потреба у ревіталізації").

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст та історичну роль "Grand Tour" як передумови культурного туризму.
2. Назвіть три сучасні визначення культурного туризму, запропоновані міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, ВТО).
3. Опишіть, як індустріальна революція та розвиток транспорту вплинули на формування масового культурного туризму.
4. Проаналізуйте основні функції культурного туризму (пізнавальна, комунікативна, економічна).
5. Визначте цілі культурного туризму з точки зору приймаючої сторони (дестинації).
6. Розкрийте поняття "культурний капітал" та його роль у туристичному розвитку.
7. Які елементи формують "культурний туристичний ресурс"?
8. Дослідіть, як рівень освіти та доходу впливає на мотивацію та характер культурного туриста.

9. Опишіть, як політичні та соціальні зміни впливають на формування цілей культурного туризму (на прикладі України).
10. Проаналізуйте ключові характеристики культурного туриста (демографія, інтереси, очікування).

ТЕМА 2

Способи участі в культурному туризмі. Креативний культурний туризм.

Культурний туризм як соціально-культурне явище ґрунтується не лише на відвідуванні пам'яток і об'єктів культурної спадщини, а й на активній участі людини у процесах пізнання, творчості й міжкультурного спілкування. У сучасних умовах, коли туризм перетворився на один із провідних способів комунікації між культурами, важливо розглядати не тільки об'єкти культурного туризму, але й способи, у яких турист бере участь у культурному житті. Саме характер участі визначає глибину переживання, рівень взаємодії з місцевою культурою, а також соціальний і освітній ефект подорожі. Тому аналіз форм участі в культурному туризмі має принципове значення для розуміння сутності сучасного туристичного досвіду.

Традиційно у сфері культурного туризму розрізняють два головних способи участі - пасивний і активний. Пасивна участь передбачає споглядальний характер взаємодії туриста з культурними цінностями. Людина виступає як глядач, спостерігач або слухач, який отримує інформацію, емоції, враження, але не змінює культурне середовище. Така форма участі є найбільш поширеною в історії туризму: від екскурсій до музеїв, відвідування історичних місць, архітектурних пам'яток, вистав, концертів, фестивалів до перегляду культурних подій у міському просторі. Пасивна форма не означає відсутності зацікавлення чи цінності - вона є важливою складовою культурної освіти, адже дозволяє пізнавати нові знання, розширювати світогляд, естетично розвиватися. Проте

пасивна участь обмежує можливості творчого самовираження і взаємодії, залишаючи туриста в позиції споживача культурного продукту.

Активна участь у культурному туризмі, навпаки, передбачає взаємодію, співтворчість і залучення туриста до культурного процесу. У цій формі турист стає не лише відвідувачем, а й співучасником культурної події. Вона включає участь у майстер-класах, художніх пленерах, етнічних фестивалях, гастрономічних подіях, театралізованих дійствах, народних святах, музичних і мистецьких заходах. Активна форма культурного туризму створює простір для комунікації між культурами, для обміну досвідом і знаннями. Вона має не тільки пізнавальний, а й соціально-інтерактивний та емоційно-творчий характер, оскільки сприяє формуванню спільнот, у яких відбувається безпосереднє знайомство з культурними традиціями, мовою, побутом і мистецтвом. Розвиток активних форм культурного туризму тісно пов'язаний із поняттям креативності, тобто творчої самореалізації людини. На межі XX і XXI століть виник новий напрям - креативний культурний туризм, який орієнтується на залучення туристів до творчих практик, що дозволяють їм не лише спостерігати, а й створювати культурний продукт. Цей вид туризму виріс із концепції «креативної економіки» та «креативних міст», запропонованих у наукових колах на початку 2000-х років. Він відповідає тенденціям сучасного суспільства, у якому головною цінністю є не споживання, а створення нового - ідей, вражень, образів.

Креативний туризм спрямований на глибоке занурення у культуру через активну участь у творчих процесах, майстерності, ремеслах, гастрономії, музиці, танці, дизайні, театрі, кінематографії або традиційних обрядах. Особливістю креативного культурного туризму є його персоналізований характер. Він орієнтований не на масові тури, а на індивідуальний досвід, у якому важливу роль відіграють емоції, самовираження, автентичність і спілкування з місцевими жителями. Турист стає активним учасником культурного життя громади: він може навчатися традиційним ремеслам, створювати вироби власноруч, брати участь у театральних постановках чи приготуванні національних страв. Такий досвід має глибоку емоційну складову - він формує відчуття причетності до

іншої культури, долає стереотипи та сприяє розумінню цінності культурного різноманіття. Саме завдяки креативним формам участі туризм перестає бути одностороннім процесом споживання і перетворюється на діалог між культурами.

Сутність креативного культурного туризму полягає у взаємодії трьох елементів: туриста, місцевої громади та культурного середовища. Ця взаємодія має обопільний характер - турист отримує нові знання і навички, а громада зберігає й популяризує свою культурну спадщину, отримуючи при цьому соціальні та економічні вигоди. У багатьох країнах світу креативний туризм став інструментом розвитку сільських і малих територій, де традиційна культура зберегла найкраще. Він підтримує ремісничі майстерні, фольклорні ансамблі, локальні фестивалі, створюючи нові робочі місця і водночас формуючи позитивний імідж регіонів. Таким чином, креативний туризм має подвійну функцію: з одного боку, це форма культурного самовираження, а з іншого - стратегічний напрям сталого розвитку.

Приклади креативного культурного туризму охоплюють безліч напрямів. У Європі популярними є кулінарні школи Італії, Іспанії чи Франції, де туристи навчаються традиційним рецептам та місцевим технікам приготування страв. В Азії поширені програми навчання каліграфії, чайної церемонії чи бойових мистецтв, що поєднують естетику і духовність. В Україні дедалі більшу популярність мають етнографічні фестивалі, гончарні майстерні Опішні, ткацькі школи на Гуцульщині, майстер-класи з петриківського розпису, кулінарні тури до Карпат або Поділля. Такі практики не лише задовольняють інтерес туристів, але й допомагають громадам зберегти нематеріальну спадщину та передати її наступним поколінням.

Креативний культурний туризм формує нову модель взаємин між туристом і культурою. Якщо у традиційному підході головним об'єктом виступав музей чи пам'ятка, то тепер у центрі опиняється людина - носій культури. Саме людський фактор забезпечує унікальність досвіду: живе спілкування, автентичні історії, локальні знання. У цьому контексті зростає роль місцевих спільнот, які стають

активними учасниками туристичного процесу. Громади не лише приймають туристів, але й виступають співтворцями подій, розробниками маршрутів, організаторами фестивалів. Таким чином, відбувається демократизація культурного туризму - замість централізованих проєктів формується мережа локальних ініціатив, де кожен регіон має свою унікальну культурну пропозицію.

Важливим аспектом участі у культурному туризмі є її освітній потенціал. Під час взаємодії з культурним середовищем турист не лише спостерігає, але й вчиться - здобуває знання про історію, мову, традиції, цінності іншого народу. Культурний туризм у цьому сенсі виконує функцію неформальної освіти, яка сприяє розвитку креативного мислення, міжкультурної компетентності та соціальної емпатії. Він дозволяє людині розширити горизонти розуміння світу, а також переосмислити власну ідентичність. Саме тому участь у культурному туризмі розглядається як інструмент міжкультурного виховання, громадянського розвитку і духовного самовдосконалення.

Отже, культурний туризм - це не лише подорож до пам'яток, а процес особистої та спільнотної творчості. Способи участі в ньому визначають рівень занурення в культуру, а отже, і глибину отриманого досвіду. Перехід від пасивного до активного, а далі - до креативного рівня участі, відображає загальні тенденції розвитку суспільства знань і культури участі. У креативному культурному туризмі турист і громада об'єднуються у спільному прагненні створювати, відчувати і передавати культурні цінності. Такий підхід перетворює подорожі на простір творчості, діалогу і натхнення, у якому кожен може не лише побачити культуру, а й стати її частиною.

Питання для дискусії

1. Як провести чітку межу між "активним" та "пасивним" культурним туристом? Чи можна вважати пасивним туристом того, хто відвідує музей, але не бере участі в майстер-класах?
2. Обговоріть проблему автентичності у креативному туризмі. Чи є майстер-клас для туристів автентичним культурним досвідом, якщо його проводить не носій традиції, а аніматор?

3. Наскільки ефективним є позиціонування українських дестинацій як центрів креативного туризму? Які регіони мають найбільший потенціал у цьому напрямку (ремесла, музика, кулінарія)?
4. Які вимоги до інфраструктури та кадрів висуває обслуговування активного культурного туриста порівняно з пасивним?
5. Чи може креативний туризм стати інструментом для відродження занедбаних історичних об'єктів (наприклад, проведення художніх пленерів чи театральних постановок у руїнах)?
6. Як музеї та галереї можуть стимулювати перехід пасивного туриста в активного (наприклад, через гейміфікацію, інтерактивні завдання)?
7. Обговоріть економічну вигоду креативного туризму. Чи готовий турист платити значно вищу ціну за участь у створенні продукту (майстер-класи), ніж за його споживання (квиток)?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть один регіон України, відомий своїми ремеслами (наприклад, Петриківський розпис, гуцульське різьблення, опішнянська кераміка).

1. Розробіть концепцію дводенного туру "Креативний вихідний", орієнтованого на активного культурного туриста.
2. Визначте дві ключові креативні діяльності (майстер-класи, воркшопи), які будуть ядром цього туру.
3. Сформулюйте УТП туру, що підкреслює участь та створення (наприклад, "Створи власну спадщину").

Практичне завдання 2.

Проаналізуйте, які чотири основні потреби культурного туриста задовольняються через активну участь у туристичному продукті (наприклад, через майстер-клас із гончарства).

Потреба 1 (Пізнавальна): _____

Потреба 2 (Емоційна): _____

Потреба 3 (Соціальна/Комунікативна): _____

Потреба 4 (Самореалізація): _____

Кейс-стаді.

Ситуація: Музей-заповідник (старовинна фортеця) має високу відвідуваність, але 95% туристів є пасивними (купують квиток, швидко проходять, фотографуються та йдуть). Музей не отримує достатнього доходу від додаткових послуг. Завдання: Скласти план із двох інноваційних заходів для стимулювання активної участі відвідувачів. Кроки:

1. Запропонуйте один інноваційний інтерактивний елемент (наприклад, AR-квест, рольова гра, тематичний фото-перформанс), який перетворить пасивний огляд на активний досвід.
2. Сформулюйте, як буде змінена ціна (наприклад, диференційована вартість, пакетний квиток), щоб заохотити активну участь.
3. Опишіть, як ці заходи сприятимуть розвитку креативного культурного туризму в дестинації.

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст поняття "пасивний культурний турист" та його типові моделі поведінки.
2. Опишіть характеристики "активного культурного туриста" та його очікування від туристичного продукту.
3. Дайте визначення "креативний культурний туризм" та його ключові особливості.
4. Проаналізуйте роль "творчої економіки" у розвитку креативного культурного туризму.
5. Дослідіть, як фестивальний туризм сприяє розвитку активної участі в культурі.
6. Які типи майстер-класів та воркшопів є найбільш популярними у креативному культурному туризмі?
7. Опишіть, як мотивація туриста змінюється при переході від пасивного споживання до активного створення.

8. Проаналізуйте міжнародний досвід просування креативних дестинацій (наприклад, Бельгія, Італія).
9. Розкрийте поняття "туристична резиденція" для митців та її роль у креативному туризмі.
10. Які етичні та правові аспекти слід враховувати при організації креативних майстер-класів (захист авторських прав, якість продукту)?

ТЕМА 3

Культурні об'єкти та активи - типи, характер, значення

Культурні об'єкти та активи є основою для формування культурного туризму, адже саме вони визначають його зміст, привабливість і пізнавальну цінність. Культурний туризм ґрунтується на зацікавленості людини в історичних, мистецьких, етнографічних і духовних надбаннях людства. Тому вивчення типів культурних об'єктів і активів, їх ролі у суспільному житті та впливу на туристичну привабливість регіонів є необхідним для розуміння механізмів розвитку туристичної діяльності.

Культурні об'єкти можна визначити як матеріальні та нематеріальні елементи культурної спадщини, що мають історичну, художню, наукову або соціальну цінність. До матеріальних об'єктів належать архітектурні пам'ятки, історичні споруди, музеї, археологічні пам'ятки, твори мистецтва, сакральні об'єкти, а також традиційні поселення, ремісничі центри, історичні ландшафти. Вони становлять основу культурного простору, який зберігає пам'ять поколінь і формує національну ідентичність. Нематеріальні культурні об'єкти включають мову, фольклор, народні звичаї, обряди, традиції, музику, танці, гастрономічну культуру та інші прояви духовного життя народу. Ці елементи є носіями автентичності, які дозволяють туристам глибше зрозуміти світогляд, побут і культуру нації.

Основні типи культурних об'єктів можна класифікувати за їх змістом і функцією. Архітектурні об'єкти відображають розвиток архітектурних стилів,

технік будівництва, художніх напрямів різних епох. Історичні об'єкти зберігають пам'ять про важливі події, особистостей і періоди, які вплинули на становлення держави чи певного регіону. Мистецькі об'єкти включають галереї, картини, скульптури, театри, центри сучасного мистецтва, де відбувається постійна взаємодія між творчістю минулого та сучасністю. Етнографічні об'єкти демонструють традиційний побут, національні костюми, ремесла, народні промисли, що дає змогу туристам відчувати живу культуру певного народу.

Культурні активи - це ширше поняття, яке охоплює не лише конкретні об'єкти, а й ресурси, що мають цінність для розвитку туризму. Вони включають матеріальні та нематеріальні елементи, які формують культурне середовище і можуть бути використані для створення туристичних продуктів. Наприклад, фестивалі, культурні події, мистецькі акції, гастрономічні ярмарки, театральні постановки - усе це культурні активи, що сприяють привабленню туристів.

Культурні активи виступають не лише як об'єкти споглядання, а й як платформи для комунікації, інтерактивної взаємодії між туристом і місцевою спільнотою.

Значення культурних об'єктів і активів полягає у їх здатності формувати імідж країни та окремих регіонів. Відомі пам'ятки культури стають символами держав, візитівками міст і каталізаторами туристичних потоків. Так, Софійський собор у Києві, Львівський історичний центр, Кам'янець-Подільська фортеця, Херсонес Таврійський - це не лише туристичні об'єкти, а й частина культурної ідентичності України, яка приваблює мільйони відвідувачів. Культурні об'єкти виконують також освітню, виховну, соціальну функції, сприяють збереженню історичної пам'яті та передачі культурного досвіду майбутнім поколінням.

Особливу роль у розвитку культурного туризму відіграють принципи охорони та використання культурних активів, визначені міжнародними організаціями, зокрема ЮНЕСКО. Програми зі збереження культурної спадщини спрямовані на те, щоб забезпечити баланс між комерційним використанням пам'яток і збереженням їхньої автентичності. Туризм, який розвивається без належного урахування потреб охорони спадщини, може призвести до руйнації об'єктів,

втрата історичної цінності, спотворення культурного контексту. Тому сучасний підхід до культурного туризму передбачає відповідальне ставлення до ресурсів, використання їх із повагою до культурної традиції, збереження локальної ідентичності та залучення місцевих громад до процесу управління культурними об'єктами.

В Україні питання охорони та раціонального використання культурних активів є надзвичайно актуальним. На території держави зосереджено понад 130 тисяч пам'яток історії та культури, серед яких багато об'єктів світового значення. Однак значна їх частина перебуває у стані занепаду або потребує реставрації. З іншого боку, останніми роками зростає інтерес до створення культурних маршрутів, інтерактивних музеїв, етнопарків, мистецьких фестивалів, що сприяє розвитку внутрішнього культурного туризму. У багатьох регіонах започатковано програми з ревіталізації історичних центрів, популяризації нематеріальної спадщини, підтримки традиційних ремесел.

Культурні активи також виступають важливим чинником економічного зростання. Вони стимулюють розвиток малого бізнесу, готельної та ресторанної справи, транспортної інфраструктури, створюють нові робочі місця. Культурний туризм, орієнтований на автентичні ресурси, приваблює туристів із високим рівнем культурного капіталу, що сприяє зростанню інвестиційної привабливості регіонів. Крім того, культурні активи забезпечують міжкультурний діалог, взаєморозуміння між народами, зміцнюють почуття гордості за власну культуру та відкривають простір для міжнародної співпраці.

Сучасні технології також впливають на функціонування культурних об'єктів. Цифровізація дозволяє створювати 3D-моделі пам'яток, віртуальні музеї, онлайн-архіви, що робить культурну спадщину більш доступною для широкої аудиторії. Використання доповненої реальності (AR) і віртуальних турів (VR) розширює можливості для ознайомлення з культурними активами, особливо у віддалених регіонах. Така форма взаємодії між культурою і технологіями створює нові моделі сприйняття спадщини, поєднуючи збереження автентики з інноваційними методами презентації.

Отже, культурні об'єкти та активи є ключовими складовими культурного туризму. Вони формують основу туристичного продукту, впливають на розвиток територій і сприяють збереженню культурної ідентичності. Їх значення виходить далеко за межі економічної користі - це стратегічний ресурс духовного, соціального й культурного розвитку суспільства. Рациональне використання та охорона культурних об'єктів, підтримка нематеріальної спадщини, залучення громадськості й застосування сучасних технологій створюють передумови для сталого розвитку культурного туризму, який зберігає минуле й відкриває нові можливості для майбутнього.

Питання для дискусії

1. Як провести чітку межу між "матеріальними" та "нематеріальними" культурними активами з точки зору їхньої туристичної інтерпретації та комерціалізації?
2. Обговоріть, наскільки доцільно включати у туристичний продукт об'єкти "темної спадщини" (dark heritage), що пов'язані з трагічними подіями. Які етичні принципи мають бути пріоритетними?
3. Яким чином правовий статус об'єкта (пам'ятка національного значення vs. об'єкт місцевого фольклору) впливає на його доступність, фінансування та значення для розвитку регіонального туризму?
4. Чи може сучасне мистецтво та креативні індустрії (мурали, інсталяції, галереї) мати таке ж значення для залучення туриста, як і традиційні історичні пам'ятки?
5. Як музеї та DESTИНАЦІЇ можуть підвищити значення своїх колекцій (матеріальних активів) за допомогою нематеріальних активів (легенди, історії, персоналії)?
6. Обговоріть конфлікт інтересів між місцевою громадою (яка є носієм нематеріальних активів) та туристичним бізнесом. Як забезпечити, щоб громада отримувала вигоду?

7. Які інноваційні методи можуть бути використані для консервації та туристичного використання культурних об'єктів, що перебувають у приватному володінні?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть один регіон України (наприклад, Буковина чи Полтавщина).

1. Складіть перелік із трьох різних культурних активів, які там домінують:

Об'єкт/Актив 1: Матеріальний нерухомий (наприклад, архітектурна пам'ятка).

Об'єкт/Актив 2: Матеріальний рухомий (наприклад, музейна колекція).

Об'єкт/Актив 3: Нематеріальний (наприклад, фестиваль, ремесло, діалект).

2. Визначте значення кожного активу для міжнародного туризму (за 10 бальною шкалою) та обґрунтуйте.

Практичне завдання 2.

Оберіть відому українську страву (наприклад, борщ, банош, львівський сирник) як нематеріальний культурний актив.

1. Розробіть туристичний наратив (історію) цієї страви, який підкреслює її історичний характер та регіональне значення.

2. Визначте, який матеріальний об'єкт (наприклад, музей кулінарії, старовинна піч) має бути використаний як "якір" для просування цього нематеріального активу.

Кейс-стаді.

Ситуація: В обласному центрі є занедбана історична будівля (пам'ятка архітектури), що не використовується, але має унікальний архітектурний стиль та важливу історичну функцію (наприклад, стара фабрика чи водонапірна вежа).

Завдання: Скласти план ревіталізації цього об'єкта, підкреслюючи його значення як культурного активу. Кроки:

1. Визначте новий функціональний характер об'єкта (наприклад, креативний хаб, готель, галерея).

2. Опишіть, як архітектурний тип будівлі (її матеріальний характер) може бути інтегрований у новий туристичний продукт.

3. Сформулюйте ключовий меседж, який пояснить його значення для розвитку міського туризму.

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст поняття "культурний об'єкт" та "культурний актив".
2. Назвіть та охарактеризуйте основні типи матеріальних нерухомих культурних об'єктів (пам'ятки архітектури, археології, історії).
3. Опишіть, що таке "нематеріальна культурна спадщина" та наведіть три приклади з української культури.
4. Проаналізуйте економічне, соціальне та символічне значення культурних об'єктів для розвитку регіонального туризму.
5. Дослідіть, як музейні колекції (рухомі матеріальні активи) формують туристичну привабливість дестинації.
6. Розкрийте поняття "автентичність" та її важливість при туристичному використанні культурних об'єкта.
7. Які інструменти використовуються для оцінки туристичного потенціалу культурних об'єктів?
8. Опишіть, як технології оцифрування (3D-сканування) допомагають у збереженні та використанні культурних активів.
9. Проаналізуйте роль місцевих громад як носіїв та охоронців нематеріальних культурних активів.
10. Яким чином правові норми (закони про охорону спадщини) впливають на характер використання культурних об'єктів у туризмі?

ТЕМА 4

Види культурного туризму - різні критерії поділу

Культурний туризм є одним із найдинамічніших і найрізноманітніших напрямів сучасної туристичної діяльності. Його різноманітність пояснюється тим, що культура як явище охоплює надзвичайно широкий спектр людської діяльності - від мистецтва і релігії до гастрономії, архітектури та народних

традицій. Саме тому класифікація видів культурного туризму здійснюється за різними критеріями: змістом, формою організації, місцем проведення, метою подорожі, тематичною спрямованістю тощо. Розгляд цих класифікацій дозволяє зрозуміти специфіку культурного туризму як складної соціокультурної системи, що поєднує пізнання, відпочинок, комунікацію й самореалізацію особистості.

За змістом культурний туризм поділяється на кілька основних видів: історичний, мистецький, релігійний, етнографічний.

Історичний туризм передбачає відвідування місць, пов'язаних із важливими подіями, видатними постатями або періодами минулого. Це подорожі до історичних міст, замків, археологічних пам'яток, музеїв, меморіальних комплексів. Такі тури сприяють глибшому усвідомленню історичної спадщини, національної пам'яті та культурної тяглості.

Мистецький туризм зосереджується на знайомстві з творами образотворчого, музичного, театрального мистецтва, сучасними виставками, арт-проектами. Туристи відвідують художні галереї, оперні театри, фестивалі, майстер-класи, що дозволяє їм долучитися до креативного простору різних народів.

Релігійний туризм має духовно-пізнавальний характер і пов'язаний з відвідуванням святих місць, паломництвом, участю у релігійних обрядах, святкуваннях. Він сприяє не лише зміцненню віри, а й культурному обміну, адже кожна релігія має власні архітектурні традиції, музичні стилі, обряди та символіку.

Етнографічний туризм знайомить туристів із традиційним побутом, фольклором, національними костюмами, народними ремеслами. Це подорожі до сіл, етнографічних музеїв, участь у святкуваннях, ярмарках, обрядах. Такі тури формують розуміння культурного розмаїття, допомагають зберегти традиційну культуру та підтримують місцеві громади.

За формою організації культурний туризм поділяється на індивідуальний, груповий та екскурсійний.

Індивідуальний туризм дає змогу туристові самотійно планувати маршрут, тривалість і зміст подорожі, обираючи ті культурні об'єкти, які найбільше

відповідають його інтересам. Така форма передбачає більшу свободу, можливість для творчого пізнання, зосередження на особистих враженнях.

Груповий культурний туризм організовується для колективів і передбачає супровід екскурсовода або гід. Він сприяє соціальній взаємодії, обміну досвідом і знаннями між учасниками.

Екскурсійний туризм зосереджений на короткострокових поїздках або тематичних екскурсіях, часто у межах одного міста чи регіону, і є найпоширенішою формою культурних подорожей.

За місцем проведення культурний туризм поділяють на міський, сільський та міжнародний.

Міський туризм орієнтований на вивчення культурних пам'яток великих міст, їхніх музеїв, театрів, архітектури, сучасного мистецького життя. Міста, як осередки цивілізації, концентрують культурні ресурси, що приваблюють туристів з усього світу.

Сільський культурний туризм, навпаки, дає змогу пізнати традиційну культуру, народну творчість, сільський побут, ремесла. Він часто поєднується з агротуризмом, відпочинком на природі, кулінарними практиками.

Міжнародний культурний туризм передбачає перетин кордонів і знайомство з культурами інших країн, що розширює світогляд, сприяє толерантності та міжкультурному діалогу.

Тематичний поділ культурного туризму відображає інтерес до конкретних напрямів. Серед найпопулярніших видів - музейний, гастрономічний, фестивальний, архітектурний, музичний, літературний туризм.

Музейний туризм базується на відвідуванні музеїв і виставкових залів, які репрезентують культурну спадщину певного народу або регіону.

Гастрономічний туризм знайомить із національною кухнею, кулінарними традиціями, виноробством, місцевими продуктами. Туристи беруть участь у дегустаціях, кулінарних школах, гастрономічних фестивалях, що створює глибше розуміння культури через смакові відчуття.

Фестивальний туризм охоплює участь у культурних подіях - музичних, театральних, кінофестивалях, ярмарках, карнавалах, які демонструють живу культуру сучасності.

Останнім часом з'явилися новітні тенденції у культурному туризмі, зумовлені розвитком цифрових технологій, глобалізацією та зміною запитів туристів. Одним із таких напрямів є digital-туризм, що передбачає використання цифрових платформ для віртуальних подорожей, онлайн-екскурсій, інтерактивних виставок. Такі формати дозволяють долучитися до культурних подій, навіть перебуваючи на відстані. Арт-тури стали популярними серед молоді та шанувальників сучасного мистецтва - вони передбачають відвідування художніх резиденцій, галерей, стріт-арт маршрутів, де турист може не лише споглядати, а й брати участь у творчому процесі. VR-подорожі (віртуальна реальність) відкривають можливість побачити історичні пам'ятки у первісному вигляді або потрапити на події минулого, що робить досвід культурного туризму більш глибоким і захопливим.

Таким чином, класифікація видів культурного туризму відображає багатовимірність культурних практик і різноманітність мотивацій туристів. Кожен вид виконує свою соціокультурну функцію: збереження спадщини, популяризацію культури, розвиток творчості чи духовного збагачення. Сучасний культурний туризм орієнтується на індивідуальні потреби, інтерактивність і автентичність досвіду, тому важливо не лише зберігати традиційні форми, а й підтримувати нові формати участі. У підсумку, різні види культурного туризму створюють цілісну систему, у якій поєднуються історія, мистецтво, технології та живі культурні традиції, що забезпечує сталий розвиток суспільства й сприяє взаємному пізнанню культур народів світу.

Питання для дискусії

1. Як провести чітку межу між "історичним туризмом" та "музейним туризмом"? Чи завжди ці види взаємозамінні, чи існують випадки, коли вони функціонують незалежно?

2. Обговоріть доцільність класифікації культурного туризму за "цільовою мотивацією" (наприклад, туризм спадщини, гастрономічний туризм). Чи не призводить така деталізація до штучного дроблення ринку?
3. Наскільки ефективним є поділ культурного туризму за "рівнем участі" (пасивний, активний, креативний) для туристичного маркетингу? Які рекламні меседжі працюють для кожного з цих видів?
4. Як воєнний стан та пов'язані з ним ризики впливають на пріоритети у розвитку різних видів культурного туризму в Україні (наприклад, зростання інтересу до "темної спадщини" або "волонтерського туризму")?
5. Чи може релігійний (паломницький) туризм вважатися окремим видом культурного туризму, чи він є лише його підтипом? Які етичні обмеження накладає релігійна складова на туристичну діяльність?
6. Які типи інфраструктури є ключовими для розвитку "фестивального туризму" порівняно з "археологічним туризмом"?
7. Обговоріть, як інтеграція цифрових технологій (VR, AR) впливає на класифікацію культурного туризму (наприклад, поява "віртуального культурного туризму").

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть два відомих туристичних продукти в Україні (наприклад, відвідування Чернівецького університету та Оперний фестиваль).

Проаналізуйте кожен продукт та класифікуйте його за трьома різними критеріями поділу видів культурного туризму:

Критерій 1: За основною тематикою/ресурсом (наприклад, архітектурний, історичний, мистецький).

Критерій 2: За рівнем участі (пасивний, активний, креативний).

Критерій 3: За територіальною ознакою (міський, регіональний, сільський).

Практичне завдання 2.

Уявіть, що ви розробляєте туристичний продукт на базі невеликого села, відомого своїм фольклором та кухнею (етнографічні активи).

- 1.Розробіть концепцію туру, що поєднує "гастрономічний туризм" та "креативний туризм".
- 2.Визначте дві ключові активності, які задовольняють потреби туриста, орієнтованого на обидва ці види туризму (наприклад, збір ягід/трав та майстер-клас із приготування автентичної страви).

Кейс-стаді.

Ситуація: Місто має меморіальний комплекс, присвячений жертвам політичних репресій ("темна спадщина"). Наразі він отримує невеликий, але постійний потік дослідників та ветеранів, але не залучає масового туриста.

Завдання: Скласти план розвитку туризму "темної спадщини" та його інтеграції з "освітнім туризмом". Кроки:

- 1.Визначте цільову аудиторію для освітнього туризму (наприклад, студенти, учні старших класів) та основну функцію цього туру (наприклад, виховна, історична).
- 2.Запропонуйте дві форми інтерпретації (наприклад, інтерактивні свідчення, документальний фільм), які забезпечать поважне та відповідальне ставлення до об'єкта.

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст та характеристики "туризму культурної спадщини".
2. Які ключові критерії використовуються для поділу культурного туризму за територіальною ознакою (міжнародний, національний, регіональний)?
3. Охарактеризуйте "релігійний туризм" (паломництво) як окремий вид культурного туризму.
4. Проаналізуйте особливості "фестивального туризму" та його економічне значення для дестинацій.
5. Дайте визначення "археологічний туризм" та його специфіку в Україні.
6. Опишіть, як гастрономічний туризм може бути інтегрований у структуру культурного туризму.

7. Розкрийте поняття "літературний туризм" та його залежність від нематеріальних культурних активів.
8. Порівняйте "міський культурний туризм" та "сільський культурний туризм" за ресурсною базою та інфраструктурою.
9. Дослідіть, як "музейний туризм" співвідноситься з іншими видами культурного туризму.
10. Назвіть та охарактеризуйте три нетрадиційні (нішеві) види культурного туризму (наприклад, промисловий, етнічний, кінотуризм).

ТЕМА 5

Первинні та вторинні елементи культурного туризму

Культурний туризм є складною системою, що функціонує завдяки взаємодії багатьох компонентів. Його ефективність залежить від наявності не лише унікальних культурних ресурсів, але й від розвиненої інфраструктури, професійного кадрового забезпечення, інформаційної підтримки та відповідної державної політики. Для систематизації цих складових прийнято розрізняти первинні та вторинні елементи культурного туризму, які разом формують цілісний культурно-туристичний продукт.

Первинні елементи становлять основу культурного туризму, адже саме вони визначають його зміст, змістовну насиченість і привабливість для туристів. До таких елементів належать культурні ресурси, об'єкти показу, пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, духовної культури, а також традиції, звичаї, фольклор і народні ремесла. Усі вони є носіями національної ідентичності та культурної унікальності території. Первинні ресурси не створюються спеціально для туристів, вони є результатом історичного, культурного та соціального розвитку суспільства. Їх завдання - відображати культурну спадщину певного народу чи регіону, зберігати пам'ять поколінь і виступати джерелом натхнення для нових форм культурної діяльності.

Культурна спадщина - основний первинний ресурс. Вона може бути матеріальною (архітектурні пам'ятки, історичні будівлі, археологічні об'єкти, музеї) і нематеріальною (традиції, звичаї, усна народна творчість, пісенна спадщина, кулінарні практики). Саме поєднання цих двох аспектів створює унікальний образ дестинації, робить її привабливою для культурного туризму. Наприклад, стародавні міста Львів, Кам'янець-Подільський чи Чернівці приваблюють туристів не лише архітектурними ансамблями, але й атмосферою, побутовими традиціями, локальною кухнею, фестивалями та ремеслами, що формують цілісний культурний простір.

Об'єкти показу - це ті елементи культурної спадщини, які спеціально пристосовані для відвідування туристами. Вони можуть бути природними (печери, ландшафти, сакральні місця) або створеними людиною (музеї, театри, архітектурні комплекси, історичні пам'ятники). Для їхньої привабливості важливим є рівень збереженості, доступність, інформаційне забезпечення, наявність супровідних послуг і програм. Об'єкти показу мають бути інтегровані у туристичну інфраструктуру, відповідати сучасним стандартам безпеки та сервісу.

Вторинні елементи культурного туризму - це всі ті фактори, що забезпечують функціонування і розвиток галузі, але не мають власного культурного змісту. Вони створюють умови для комфортного перебування туристів, сприяють популяризації культурних об'єктів і підтримують економічну стабільність дестинації. До вторинних елементів належать транспортна і туристична інфраструктура, заклади розміщення, харчування, сфера послуг, інформаційно-рекламна діяльність, кадрове забезпечення, організаційно-правові механізми.

Інфраструктура є одним із ключових вторинних елементів, оскільки саме вона забезпечує зручність і доступність культурного туризму. Розвинена транспортна мережа дозволяє туристам безперешкодно діставатися до місць призначення, а готелі, ресторани, туристичні центри створюють комфортні умови для перебування. Важливо, щоб ці об'єкти гармонійно поєднувалися з культурним середовищем і не руйнували його автентичності. Сучасна тенденція

полягає у розвитку так званої культурно-чутливої інфраструктури, коли дизайн, інтер'єр, меню або програми відображають місцеві традиції та культурний контекст.

Реклама й інформаційна підтримка також відіграють важливу роль у системі вторинних елементів. Ефективне просування культурного продукту через медіа, туристичні платформи, соціальні мережі, міжнародні виставки сприяє підвищенню інтересу до культурних дестинацій. Використання цифрових технологій, створення віртуальних турів, мобільних додатків, інтерактивних карт дозволяє розширити аудиторію, залучити молодь і зробити культуру доступнішою.

Кадрове забезпечення культурного туризму - ще один ключовий вторинний елемент. Від кваліфікації екскурсоводів, гідів, працівників музеїв, туроператорів залежить якість культурно-туристичного продукту. Їхнє завдання - не просто надавати інформацію, а формувати емоційне враження, допомагати туристу усвідомити культурну цінність побаченого. Тому важливо забезпечити належну освіту, мовну підготовку, комунікативні навички та культурну компетентність фахівців.

Особливе місце серед вторинних елементів займають культурні інституції - музеї, театри, бібліотеки, мистецькі центри, туристично-інформаційні бюро, які сприяють збереженню спадщини та формуванню маршрутів. Вони є посередниками між культурними ресурсами й туристами, перетворюючи автентичні елементи культури на доступний і зрозумілий туристичний продукт. Саме завдяки таким інституціям культурний туризм набуває системності й стає засобом міжкультурної комунікації.

Важливим аспектом є взаємозв'язок між первинними та вторинними елементами. Без культурних ресурсів неможливо створити цікавий туристичний продукт, але й без належної інфраструктури ці ресурси залишаються недоступними або малопривабливими. Наприклад, навіть найцінніша пам'ятка архітектури не стане популярною туристичною атракцією, якщо до неї немає зручного транспорту, інформаційних матеріалів чи якісного сервісу. Тому

стратегія розвитку культурного туризму має базуватися на гармонійному поєднанні первинних і вторинних елементів.

Одним із найважливіших викликів сучасності є збереження балансу між комерціалізацією туризму та автентичністю культури. З одного боку, туристична діяльність забезпечує фінансову підтримку культурних об'єктів і громад, створює робочі місця, сприяє розвитку територій. З іншого - надмірна комерціалізація може призвести до спотворення культурних традицій, втрати духовного змісту й перетворення культури на товар. Тому принципи сталого розвитку, які передбачають збереження культурної спадщини при одночасному її використанні, мають стати основою державної та регіональної політики у сфері культурного туризму.

Підсумовуючи, можна зазначити, що первинні та вторинні елементи утворюють цілісну систему, у якій кожен компонент відіграє свою роль. Первинні ресурси - це культурна основа, що приваблює туристів своєю унікальністю і змістом. Вторинні елементи забезпечують організацію, комфорт, інформаційну підтримку і сталий розвиток туризму. Їх гармонійна взаємодія створює умови для формування якісного культурно-туристичного продукту, здатного задовольнити пізнавальні, естетичні та духовні потреби сучасної людини, зберігаючи при цьому культурну спадщину для майбутніх поколінь.

Питання для дискусії

1. Як провести чітку межу між первинними елементами (культурні активи) та вторинними елементами (інфраструктура, сервіс) у структурі культурного туризму? Чи може первинний елемент (наприклад, музей) функціонувати без якісних вторинних?
2. Обговоріть, наскільки доцільно інвестувати у вторинні елементи (готелі, ресторани, логістика), якщо первинний ресурс (історична пам'ятка) знаходиться у занедбаному стані. Що має бути пріоритетом?
3. Чи можна вважати місцеву громаду та її гостинність (нематеріальний актив) первинним елементом? Яка роль цього елемента у формуванні автентичності туристичного досвіду?

4. Як цифрові технології (вебсайт, мобільний додаток) змінюють класифікацію елементів? Чи є віртуальний тур первинним продуктом чи лише вторинним інструментом просування?
5. Обговоріть, як економічна криза або військовий стан впливає на стійкість первинних елементів (ризики руйнування) порівняно зі вторинними (ризики закриття бізнесу).
6. Які типи вторинних елементів (наприклад, музеї, готелі, транспорт) мають бути стилізовані під первинний культурний актив (наприклад, замковий стиль) для посилення загального туристичного враження?
7. Визначте, які два вторинні елементи є найслабшими ланками в українському культурному туризмі, і як це гальмує використання первинних ресурсів.

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть одне місто України, що активно розвиває культурний туризм (наприклад, Львів, Чернівці або Кам'янець-Подільський).

1. Складіть перелік трьох ключових первинних елементів (культурних активів) цього міста.
2. Складіть перелік трьох ключових вторинних елементів (інфраструктура та сервіс), які підтримують ці активи.
3. Визначте, який з перелічених вторинних елементів потребує найбільшої інвестиції для підвищення якості туристичного продукту.

Практичне завдання 2.

Уявіть, що ви керуєте етнографічним музеєм під відкритим небом.

1. Розробіть концепцію одного нового вторинного елемента (послуги), що має бути інтегрований на території музею.
2. Поясніть, як цей вторинний елемент посилить (або не зашкодить) автентичність первинного ресурсу (експонатів та архітектури).

Кейс-стаді.

Ситуація: Історичне містечко з унікальною архітектурною спадщиною (первинний елемент) постраждало від військових дій. Первинний елемент частково пошкоджений, а більшість вторинних елементів (готелі, ресторани, сувенірні магазини) повністю зруйновані.

Завдання: Розробити стратегію пріоритетного відновлення туристичної сфери. Кроки:

Визначте, які два вторинні елементи необхідно відновити в першу чергу для прийому "туризму солідарності" (туристи, що приїжджають з метою підтримки та волонтерства).

1. Запропонуйте, як тимчасові рішення (наприклад, модульні конструкції, кейтеринг) можуть замінити зруйновані вторинні елементи на початковому етапі.

2. Сформулюйте ключовий меседж, який приваблює туриста, підкреслюючи унікальність первинного елемента (навіть пошкодженого) та потребу у відбудові вторинних.

Питання для самостійної роботи

1. Дайте визначення первинним елементам культурного туризму та наведіть їхню типологію.
2. Опишіть, що таке вторинні елементи культурного туризму та їхня роль у створенні комплексного продукту.
3. Які три основні групи входять до інфраструктури (вторинні елементи) культурної дестинації?
4. Проаналізуйте, як доступність транспортної мережі (вторинний елемент) впливає на використання первинних культурних активів.
5. Розкрийте роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як вторинного елемента у просуванні культурного туризму.
6. Опишіть, як якість готельних послуг (вторинний елемент) впливає на задоволеність культурного туриста.
7. У чому полягає значення гастрономічного сервісу як вторинного елемента, що підсилює враження від первинного культурного активу?

8. Проаналізуйте, як маркетингові послуги (реклама, брендинг) виступають вторинним елементом у структурі культурного туризму.
9. Які соціальні аспекти (гостинність, безпека) слід відносити до вторинних елементів?
10. Дослідіть, як стандарти якості та сертифікація можуть бути застосовані до вторинних елементів культурного туризму.

ТЕМА 6

Культурний туризм як похідна від способу культурної участі

Культурний туризм у сучасному світі розглядається не лише як форма відпочинку чи спосіб пізнання культурних цінностей, а як складна соціокультурна діяльність, що безпосередньо пов'язана із способами участі людини в культурному житті. Основою культурного туризму є культурна участь, яка визначає мотивацію, зміст і форму туристичної подорожі. Через культурну участь людина інтегрується в суспільство, долучається до колективних практик, отримує можливість розвивати власну ідентичність, естетичний смак та ціннісні орієнтири. Саме тому розуміння культурного туризму як похідної від культурної участі дозволяє глибше усвідомити його функціональну суть і потенціал розвитку.

Культурна участь - це активне включення особистості у процеси створення, сприйняття та відтворення культурних явищ. Вона може проявлятися у відвідуванні музеїв, виставок, театрів, участі у фестивалях, художніх пленерах, ремісничих майстернях або в освітніх культурних проєктах. Турист, який подорожує з метою культурного збагачення, не просто споглядає культурні об'єкти, а прагне зрозуміти їх зміст, символіку, історію, відчувати емоційний зв'язок з місцем. Саме тому культурний туризм дедалі більше набуває інтерактивного характеру, поєднуючи споглядання і активну взаємодію.

Існують різні форми культурної участі, які безпосередньо впливають на структуру культурного туризму. Найпоширенішими вважають споживчу,

інтерактивну та творчу. Споживча участь полягає у відвідуванні культурних подій, музеїв, вистав, архітектурних пам'яток без глибокого залучення до процесу. Такий турист є пасивним спостерігачем, який отримує задоволення від естетичного або пізнавального досвіду. Ця форма характерна для класичних турів, екскурсійних маршрутів, культурно-освітніх поїздок.

Інтерактивна участь передбачає двосторонню взаємодію туриста з культурним середовищем. Це може бути участь у майстер-класах, спільних виступах, інтерактивних музейних проєктах, тематичних квестах. Турист стає частиною події, а не лише її спостерігачем, що значно підвищує рівень емоційної залученості та задоволення від подорожі. У сучасному світі, коли люди прагнуть не просто побачити, а пережити досвід, саме інтерактивна модель культурного туризму стає дедалі популярнішою.

Творча участь - це найвищий рівень залучення до культури, коли турист не лише сприймає чи взаємодіє, а й створює новий культурний продукт. Вона передбачає реалізацію творчого потенціалу особистості, розвиток індивідуального стилю, пошук натхнення через знайомство з традиціями інших народів. Прикладами можуть бути участь у пленерах, фестивалях народної творчості, арт-резиденціях, культурно-освітніх обмінах. Такі туристи прагнуть глибше зрозуміти культуру через практику, занурення у побут і традиції місцевих спільнот.

Мотивація культурного туриста формується під впливом різних факторів - потреби у пізнанні, самореалізації, спілкуванні, відпочинку, духовному збагаченні. Участь у культурному туризмі часто стає засобом особистісного розвитку, способом утвердження власної ідентичності, засобом подолання культурних бар'єрів. Турист прагне не лише побачити щось нове, а й відчувати приналежність до спільного культурного простору. Саме тому культурний туризм має не лише економічний, а й виховний, соціальний і гуманістичний потенціал.

Освіта відіграє важливу роль у формуванні культурної участі. Рівень освіченості, культурна компетентність, знання історії та мистецтва визначають

глибину сприйняття туристом культурних явищ. Люди з високим рівнем культурного капіталу більш схильні до участі у змістовних формах туризму - відвідування театрів, виставок, архітектурних об'єктів, літературних фестивалів. Водночас освітні програми у сфері культури і туризму стимулюють формування нових поколінь культурних туристів, які не сприймають подорож лише як розвагу, а як інструмент пізнання світу і саморозвитку.

Соціальне середовище також впливає на рівень культурної участі. Люди, що живуть у містах із розвиненою культурною інфраструктурою, мають більше можливостей для відвідування подій і заходів, що згодом формує стійкий інтерес до культурних подорожей. Водночас у сільських регіонах участь у культурному житті може мати іншу форму - збереження традицій, фольклорних свят, ремесел, що також є основою для розвитку локального культурного туризму.

В Україні існує багато прикладів програм, які сприяють розвитку культурної участі та туризму. Це, зокрема, ініціативи Українського культурного фонду, що підтримують локальні фестивалі, ремісничі майстерні, арт-резиденції, етнографічні експедиції. Наприклад, етнофестивалі на Івано-Франківщині чи Львівщині, кулінарні школи народної кухні на Полтавщині або керамічні воркшопи в Косові залучають туристів до активної творчої діяльності, створюючи синтез культури й туризму.

Культурна участь у туризмі сприяє розвитку місцевих громад, адже забезпечує не лише економічні надходження, а й формує почуття гордості за власну культуру, зміцнює соціальні зв'язки, стимулює міжкультурний діалог. Коли туристи беруть участь у місцевих культурних практиках, вони не лише споживають продукт, а стають його співтворцями. Це створює нову якість туризму - соціально відповідального, сталого, заснованого на взаємоповазі й автентичності.

Таким чином, культурний туризм є похідним від культурної участі, оскільки саме рівень залучення людини до культури визначає зміст і форму її туристичних практик. Від пасивного споглядання до активної творчості - цей шлях відображає еволюцію сучасного туриста, який прагне не лише побачити, а й відчувати, не лише

споживати, а й створювати. У майбутньому розвиток культурного туризму дедалі більше залежатиме від здатності суспільства формувати умови для глибокої, осмисленої та креативної культурної участі.

Питання для дискусії

1. Як технології дистанційної участі (наприклад, онлайн-концерти, віртуальні виставки) впливають на ієрархію способів культурної участі? Чи можна вважати віртуального відвідувача культурним туристом?
2. Обговоріть етичну проблему "пасивної участі" у культурному туризмі. Чи є пасивний турист, який лише споживає і фотографує, справжнім учасником культурного процесу?
3. Наскільки ефективним є позиціонування культурного туризму як інструменту для підвищення культурної грамотності (активна участь) порівняно з його роллю як розваги (пасивна участь)?
4. Які типи культурних активів (наприклад, музеї, театри, ремісничі майстерні) найкраще сприяють переходу туриста від пасивної до активної- (креативної) участі?
5. Як слід монетизувати активну (креативну) участь? Чи має майстер-клас, який вимагає тривалого часу та зусиль, бути фінансово доступним для масового туриста?
6. Обговоріть перспективи розвитку "волонтерського культурного туризму" (активна участь у збереженні спадщини) в Україні. Які механізми його стимулювання?
7. Яким чином дизайн та інтерпретація музейного простору можуть впливати на спосіб участі туриста (наприклад, від стимулювання пасивної споглядальності до заохочення інтерактивної дії)?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть один відомий музей (наприклад, Музей народної архітектури та побуту у Львові).

1. Визначте основний спосіб участі для більшості його відвідувачів (ймовірно, пасивний).
2. Розробіть концепцію двох заходів/послуг, які мають стимулювати перехід пасивних туристів до активної або креативної участі (наприклад, квест із завданнями, майстер-клас із ткацтва).

Практичне завдання 2.

Проаналізуйте, які чотири основні вимоги до організації туристичного продукту висуває креативний культурний туризм (тут турист є творцем), порівняно з пасивним.

Вимога 1 (Кадри): _____

Вимога 2 (Простір/Обладнання): _____

Вимога 3 (Тривалість/Час): _____

Вимога 4 (Собівартість): _____

Кейс-стаді.

Ситуація: Туристична компанія організовує тур у невелике історичне село, де збереглася унікальна пісенна традиція (нематеріальний актив). Наразі туристи є пасивними слухачами на концертах. Завдання: Створити креативний туристичний продукт, що базується на активній участі туриста та залученні місцевих носіїв культури. Кроки:

1. Запропонуйте один формат заходу, що перетворить туриста на активного учасника традиції (наприклад, інтерактивний майстер-клас зі співу, спільний обряд).
2. Визначте, як має бути фінансово заохочена місцева громада за їхню активну участь у туристичному продукті.
3. Сформулюйте новий меседж туру, що підкреслює участь (наприклад, "Не слухай історію — живи нею").

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст поняття "культурна участь" та її види.
2. Поясніть, як культурний туризм є похідною від способів культурної участі.

3. Порівняйте мотивацію туриста при пасивній та активній формах культурної участі.
4. Наведіть приклади технологічних інструментів, що сприяють активній участі туриста в музеї.
5. Опишіть, як освітня функція музею пов'язана зі стимулюванням активної участі.
6. Проаналізуйте роль місцевої громади як активного учасника туристичного продукту.
7. Які економічні переваги приносить DESTINATION розв'язок креативної культурної участі?
8. Дослідіть, як промисловий туризм використовує принцип активної участі (наприклад, екскурсії на виробництво).
9. Опишіть, як туристичний попит на креативний туризм (активна участь) відрізняється від попиту на масовий пізнавальний туризм (пасивна участь).
10. Які методичні прийоми використовує гід для залучення туриста до активної участі під час екскурсії?

ТЕМА 7

Туризм культурної спадщини. Основні напрямки в Україні

Туризм культурної спадщини є однією з найважливіших і найдинамічніших складових культурного туризму. Його сутність полягає у знайомстві туристів із матеріальними та нематеріальними культурними цінностями, які формують історичну пам'ять, національну ідентичність та духовний потенціал народу. У сучасному світі, де глобалізація нерідко спричиняє уніфікацію культур, збереження та популяризація спадщини набувають особливого значення. Туризм спадщини стає не лише інструментом пізнання минулого, а й важливим засобом формування громадянської свідомості, патріотизму та міжнародного діалогу.

Під поняттям культурної спадщини розуміють сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей, створених людством упродовж історії. Вона включає

архітектурні пам'ятки, історичні міста, археологічні знахідки, твори мистецтва, народні традиції, мову, звичаї, ремесла, обряди, фольклор, музику та гастрономічні практики. У контексті туризму ці елементи виступають ресурсами, які приваблюють подорожуючих, створюючи для них можливість занурення у культурне середовище певного регіону чи країни.

Туризм спадщини має подвійний характер. З одного боку, він забезпечує економічні вигоди - створює робочі місця, стимулює розвиток місцевих громад, приваблює інвестиції. З іншого — виконує культурну місію: сприяє збереженню історичних пам'яток, підтримує традиції, формує у суспільстві ціннісне ставлення до культурних ресурсів. У багатьох країнах світу саме завдяки туристичній діяльності вдалося врятувати або відновити численні об'єкти спадщини, які могли бути зруйновані чи забуті.

В Україні туризм культурної спадщини має глибокі історичні корені. Багатовікова історія нашої держави створила надзвичайно багатий спадковий фонд - від античних поселень у Причорномор'ї до середньовічних замків, козацьких святинь, дерев'яних церков Карпат і пам'яток індустріальної доби. Саме ці об'єкти формують потужний туристичний потенціал країни.

До основних напрямів туризму спадщини в Україні належать замковий, музейний, етнографічний та археологічний.

Замковий туризм є одним із найпопулярніших напрямів. Українські замки і фортеці - це не лише архітектурні пам'ятки, а й свідки історичних подій, легенд і культурних трансформацій. Західна Україна - регіон з найбільшою концентрацією таких об'єктів. Замки Львівщини (Олеський, Підгорецький, Золочівський), Кам'янець-Подільська фортеця, Хотинський замок, Луцький замок Любарта є центрами туристичних маршрутів і фестивальних подій. Їх популярність пояснюється поєднанням естетичної привабливості, історичної глибини та розвиненої туристичної інфраструктури.

Музейний туризм охоплює відвідування музеїв різних профілів - історичних, художніх, етнографічних, природничих, технічних. В Україні діє понад 5000 музеїв, які становлять невід'ємну частину культурного туризму. Особливе місце

займають Національний музей історії України, Львівська національна галерея мистецтв, Музей народної архітектури та побуту у Пирогові, Національний художній музей України, Музей Голодомору. В останні роки активно розвивається формат інтерактивних і цифрових музеїв, що робить культурну спадщину доступнішою для молоді.

Етнографічний туризм орієнтований на знайомство з традиціями, звичаями, народним мистецтвом та побутом різних етнічних груп. Він має велике значення для України, адже сприяє збереженню регіональної ідентичності. Відвідування гуцульських і бойківських сіл, участь у святкуванні традиційних подій (наприклад, “Гуцульська бриндзя” або “Свято полонини”) дозволяє туристам не лише спостерігати, а й долучатися до автентичного життя місцевих громад. Особливу популярність мають ремісничі майстер-класи з ткацтва, гончарства, писанкарства, що сприяє розвитку креативних форм культурного туризму.

Археологічний туризм приваблює тих, хто цікавиться стародавньою історією та відкриттями минулих цивілізацій. Україна має чимало археологічних об’єктів, що представляють різні епохи - античні міста Ольвія, Тіра, Херсонес, скіфські кургани, трипільські поселення. Останні роки археологічний туризм став частиною освітніх програм і волонтерських ініціатив, де учасники можуть долучитися до розкопок і вивчення артефактів.

У контексті охорони культурної спадщини важливу роль відіграють міжнародні програми ЮНЕСКО та ICOMOS, що спрямовані на захист і популяризацію культурних цінностей. В Україні до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесено сім об’єктів: Києво-Печерська лавра та Софійський собор у Києві, історичний центр Львова, геодезична дуга Струве, резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях, дерев’яні церкви Карпатського регіону, стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора, а також букові праліси Карпат. Ці об’єкти є не лише культурною гордістю, а й потужними туристичними магнітами.

Незважаючи на великий потенціал, туризм спадщини в Україні стикається з низкою проблем. Це, зокрема, недостатнє фінансування реставраційних робіт,

руйнація архітектурних пам'яток, низький рівень менеджменту культурних об'єктів, слабка інформаційна підтримка. Важливим викликом є збереження автентичності у процесі комерціалізації - необхідно забезпечити баланс між туристичною привабливістю та охороною пам'яток.

Водночас сучасна Україна демонструє позитивні тенденції у сфері збереження спадщини. Активно розвиваються громадські ініціативи, волонтерські проєкти, які залучають місцеві громади до догляду за історичними об'єктами. Прикладом є програми "Велика реставрація", "Мандруй Україною", локальні фестивалі замкової культури, що сприяють популяризації спадщини серед молоді.

Особливе значення туризм спадщини набуває у післявоєнний період. Відновлення зруйнованих пам'яток, документування культурних втрат, створення нових музейних просторів, присвячених історії війни, стає не лише частиною культурної політики, а й важливим елементом національного відродження. Туризм у цьому контексті сприятиме формуванню спільної пам'яті, єдності та відчуття безперервності культурної традиції.

Таким чином, туризм культурної спадщини в Україні є потужним засобом пізнання минулого, розвитку сучасної культури і формування майбутнього. Він об'єднує економічні, освітні, духовні й соціальні цілі, сприяє міжнародній інтеграції та культурному діалогу. Його перспективи залежать від ефективності державної політики, активності місцевих громад і усвідомлення кожною людиною цінності власної спадщини. В умовах глобальних викликів саме культурна спадщина стає тим духовним фундаментом, який забезпечує сталий розвиток туризму й зміцнює культурну самобутність українського народу.

Питання для дискусії

1. Як провести чітку межу між "туризмом культурної спадщини" та ширшим поняттям "культурний туризм"? Чи всі об'єкти культури є об'єктами спадщини?

2. Обговоріть проблему автентичності у туризмі спадщини. Наскільки глибока реставрація об'єкта впливає на його цінність як об'єкта спадщини для туриста?
3. Наскільки доцільною є комерціалізація об'єктів сакральної спадщини (церкви, монастирі) для розвитку туризму спадщини в Україні? Які етичні межі необхідно дотримуватися?
4. Які стратегічні переваги має туризм індустріальної спадщини (заводи, шахти, залізниці) порівняно з традиційним архітектурним туризмом в контексті сучасного українського брендингу?
5. Обговоріть роль технологій (3D-реконструкція, AR) у збереженні та інтерпретації спадщини в умовах військових ризиків. Чи може віртуальна спадщина замінити реальну?
6. Яким чином правовий статус об'єкта (національна пам'ятка, світова спадщина ЮНЕСКО, пам'ятка місцевого значення) впливає на його доступність, фінансування та маркетинг у туризмі?
7. Які дві ключові загрози (крім військових дій) є найбільш критичними для української культурної спадщини, що використовується в туризмі (наприклад, неконтрольована забудова, неякісна реставрація)?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Оберіть два різні напрямки туризму спадщини в Україні (наприклад, замковий туризм та музейний туризм).

1. Визначте дві ключові проблеми (наприклад, логістика, кадри, фінансування) для кожного з обраних напрямків.
2. Запропонуйте одне інноваційне рішення для кожної проблеми.

Практичне завдання 2.

Оберіть один об'єкт культурної спадщини в Україні (наприклад, руїни античного міста в Криму або козацьку церкву).

1. Розробіть туристичний наратив (історію) цього об'єкта, орієнтований на молодіжну аудиторію.

2.Визначте, які два вторинні елементи (наприклад, кафе, сувеніри, інтерактив) мають бути інтегровані, щоб посилити враження від первинного ресурсу спадщини.

Кейс-стаді.

Ситуація: Місто, що раніше було великим промисловим центром, має занедбану будівлю старої шахти (індустріальна спадщина). Місцева громада хоче перетворити її на туристичний актив.

Завдання: Розробити концепцію туристичного продукту, що базується на туризмі спадщини. Кроки:

- 1.Визначте цільову аудиторію для цього продукту (наприклад, фахівці, любителі екстриму, сімейні групи).
- 2.Запропонуйте два основні елементи туру (наприклад, спуск у шахту, музейна експозиція, тематичне кафе).
- 3.Сформулюйте ключовий меседж, який підкреслює унікальне значення цієї індустріальної спадщини для регіону.

Питання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст поняття "туризм культурної спадщини" та його відмінність від інших видів культурного туризму.
2. Назвіть та охарактеризуйте три основні групи об'єктів культурної спадщини в Україні (за типом пам'яток).
3. Опишіть, як статус ЮНЕСКО впливає на розвиток туризму спадщини. Наведіть приклад з України.
4. Проаналізуйте основні напрямки етнографічного туризму спадщини в Україні.
5. Розкрийте роль археологічного туризму як важливого напрямку туризму спадщини.
6. Поясніть, що таке "темна спадщина" та її використання у туризмі. Наведіть український приклад.
7. Опишіть, які інструменти використовуються для оцінки туристичного потенціалу об'єктів спадщини.

8. Дослідіть, як проблема відтворення (реконструкції) вирішується у туризмі архітектурної спадщини.
9. Проаналізуйте роль місцевої влади та громадських організацій у збереженні та використанні культурної спадщини.
10. Які етичні принципи є ключовими для сталого розвитку туризму культурної спадщини?

ТЕМА 8

Сучасний вітчизняний культурний туризм

Сучасний культурний туризм в Україні є багатогранним явищем, що поєднує у собі традиції минулого, інновації сьогодення та перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції. Його зміст полягає у пізнанні національної культури, мистецтва, історії, звичаїв та способу життя через подорожі, участь у культурних подіях, фестивалях, майстер-класах, креативних заходах. На початку ХХІ століття культурний туризм перетворився на один із найдинамічніших напрямів туристичної індустрії України, який сприяє зміцненню іміджу держави на міжнародній арені та розвитку її культурного потенціалу.

Вітчизняний культурний туризм має потужне історичне підґрунтя. Багатовікова культурна спадщина, унікальні традиції різних регіонів, архітектурні пам'ятки, музеї, фольклор, гастрономічна культура - усе це становить базу для створення різноманітних туристичних продуктів. Після здобуття незалежності Україна поступово формувала власну модель культурного туризму, орієнтовану на європейські стандарти. Розвиток цієї сфери стимулювався як державними програмами, так і активністю місцевих громад, що розуміють значення культурної спадщини як ресурсу для соціально-економічного розвитку.

Сьогодні культурний туризм в Україні охоплює широкий спектр напрямів - від традиційних екскурсій історичними місцями до інноваційних форматів цифрових подорожей, арт-турів та інтерактивних музейних проєктів. Провідні культурні центри України - Київ, Львів, Одеса, Чернівці, Кам'янець-

Подільський, Полтава, Ужгород - стали візитівками вітчизняного туризму, приваблюючи не лише вітчизняних, а й іноземних мандрівників.

Київ є серцем українського культурного туризму. Його архітектурна та історична спадщина, поєднана з сучасними культурними подіями, створює унікальну атмосферу. Туристів приваблюють Києво-Печерська лавра, Софійський собор, Андріївський узвіз, численні музеї та театри. Водночас у столиці активно розвиваються нові культурні простори - арт-галереї, креативні майданчики, фестивалі вуличного мистецтва, сучасні медіаінсталяції.

Львів - це місто, яке стало символом європейського культурного туризму в Україні. Його історичний центр занесений до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що робить його важливим осередком міжнародного туризму. Львів приваблює гармонійним поєднанням архітектурної спадщини, гастрономічної культури та фестивального руху. Тут відбуваються десятки культурних заходів щороку: Фестиваль кави, Джаз Фест, День міста, книжковий Форум видавців, Ніч у Львові. Місто також активно розвиває напрям «creative tourism» - зокрема, кулінарні, ремісничі та художні майстер-класи, що залучають туристів до творчого процесу.

Одеса вирізняється своєю багатонаціональною культурою, гумором, музичними та театральними традиціями. Одеський міжнародний кінофестиваль, театр опери та балету, архітектурні пам'ятки Приморського бульвару і Потьомкінські сходи створюють потужний імідж міста як «культурної столиці Півдня». Чернівці, зі своєю резиденцією митрополитів Буковини та Далмації (об'єкт ЮНЕСКО), є центром літературного і музичного життя Західної України. Кам'янець-Подільський приваблює туристів своїми замками, фестивалями історичної реконструкції, а також етнокультурними подіями.

Сучасний культурний туризм в Україні активно інтегрує цифрові технології. Поширюються digital-тури, VR-подорожі та онлайн-екскурсії, які дозволяють віртуально відвідати музеї, історичні місця та культурні події. Багато музеїв уже створили 3D-тури, що робить їх доступними для міжнародної аудиторії. Такий

формат особливо важливий у періоди обмежень на пересування або під час воєнного стану, коли фізичне відвідування об'єктів ускладнене.

Культурні фестивалі залишаються важливою складовою сучасного туризму. Вони не лише приваблюють гостей, а й стимулюють розвиток місцевих громад, креативних індустрій, гастрономії та ремесел. Прикладами є «Atlas Weekend» у Києві, «Respublica Fest» у Кам'янці-Подільському, «Країна мрій» у Пирогові, «ГогольFest» у різних містах України. Ці події поєднують музику, театр, візуальне мистецтво, літературу, створюючи інтерактивний простір для туристів і митців.

Особливу роль у розвитку культурного туризму відіграють місцеві громади та ініціативи, які формують нові туристичні маршрути, облаштовують музеї під відкритим небом, організовують фестивалі. Приклади таких ініціатив - проєкти «Малі міста - великі враження», «Туристичні магніти України», розвиток громадських просторів у селах і містечках. Це сприяє децентралізації туризму та залученню нових регіонів до туристичного процесу.

Не менш важливим є туризм у прифронтових і звільнених регіонах, який поступово набуває нового змісту. Там культурний туризм стає не лише економічним, а й соціально-психологічним інструментом відродження - символом єдності та відновлення життя. Післявоєнне відродження України пов'язане з необхідністю реставрації пам'яток, збереження документальних свідчень війни, створення нових музеїв пам'яті, культурних центрів і освітніх платформ. Культурний туризм може стати дієвим засобом формування позитивного іміджу держави у світі та підтримки міжнародного партнерства.

Важливим чинником подальшого розвитку є європейська інтеграція. Участь України у спільних культурно-туристичних програмах ЄС, таких як «Креативна Європа», «Європейський культурний маршрут», відкриває нові можливості для співпраці, обміну досвідом і просування на міжнародному ринку. Водночас необхідною умовою ефективного розвитку є вдосконалення нормативно-правової бази, підготовка фахівців, створення інформаційних систем, що забезпечують доступність культурних ресурсів для туристів.

Серед сучасних тенденцій - поєднання культурного та екологічного туризму, розвиток *slow tourism* (туризму неспішних подорожей), де головна увага приділяється глибокому пізнанню місцевої культури, спілкуванню з людьми, участі в автентичних традиціях. Такі формати особливо популярні серед іноземних туристів, які прагнуть не лише побачити визначні пам'ятки, а й відчувати дух української культури.

Таким чином, сучасний вітчизняний культурний туризм є важливою складовою стратегії культурного розвитку України. Він забезпечує не лише економічну вигоду, а й сприяє збереженню національної ідентичності, розвитку творчого потенціалу суспільства, формуванню позитивного міжнародного іміджу. Україна має всі передумови, щоб стати конкурентоспроможною культурно-туристичною державою у Європі - завдяки багатій спадщині, активним громадам, цифровим інноваціям і прагненню до культурного відродження.

У майбутньому розвиток культурного туризму в Україні повинен базуватися на принципах сталості, відкритості та співпраці. Це дозволить не лише залучати туристів, але й виховувати покоління, яке усвідомлює цінність власної культури, береже її та передає далі - як основу духовної сили нації.

Питання для дискусії

1. Як повномасштабна військова агресія вплинула на структуру, географію та мотивацію внутрішнього культурного туриста в Україні? Які нові туристичні продукти стали актуальними?
2. Обговоріть ефективність використання об'єктів "темної спадщини" та воєнно-історичного туризму в Україні. Які етичні та безпекові принципи мають бути пріоритетними при їхньому просуванні?
3. Наскільки доцільною є децентралізація культурного туризму в Україні? Чи мають малі міста та громади достатній потенціал та ресурси для створення конкурентоспроможних культурних продуктів?

4. Які інноваційні методи (цифровізація, VR/AR, 3D-моделювання) є найбільш необхідними для збереження та інтерпретації культурних об'єктів в умовах військових ризиків?
5. Як бренд України ("країна незламності") може бути використаний у маркетинговій стратегії культурного туризму для залучення міжнародної аудиторії після перемоги?
6. Обговоріть роль внутрішньо переміщених осіб (ВПО) як нової цільової аудиторії та носіїв культурних активів (наприклад, переміщені колекції) у розвитку туризму в приймаючих регіонах.
7. Які стратегії можуть забезпечити фінансову стійкість музейних установ та об'єктів культурної спадщини в умовах значного зменшення зовнішнього фінансування?

Практичні завдання та Кейс-стаді

Практичне завдання 1.

Розробіть концепцію одноденного культурного туру в прифронтовому або прикордонному регіоні (наприклад, Харківщина, Чернігівщина).

1. Визначте два ключові культурні об'єкти, які не постраждали або частково відновлені.
2. Опишіть, як у турі буде забезпечена безпекова складова (швидкість пересування, наявність укриття, співпраця з ДСНС).
3. Сформулюйте цільовий меседж, орієнтований на внутрішнього туриста, що підкреслює незламність культури.

Практичне завдання 2.

Оберіть один нематеріальний культурний актив України (наприклад, Петриківський розпис, Гуцульський сир, традиція писанкарства).

1. Розробіть концепцію креативного майстер-класу (активна участь), орієнтованого на іноземну делегацію (дипломати, волонтери).
2. Поясніть, як цей майстер-клас буде інтерпретований через призму сучасної української ідентичності та стійкості.

Кейс-стаді.

Ситуація: Мале історичне місто в центральній Україні, що приймає велику кількість ВПО, має унікальну, але занедбану історичну площу та кілька порожніх комунальних будівель.

Завдання: Скласти план ревіталізації площі та будівель для розвитку культурного туризму, орієнтованого на нову аудиторію (ВПО та внутрішній турист). Кроки:

1. Запропонуйте нову функцію для однієї порожньої будівлі (наприклад, культурний хаб, музей переміщених колекцій, креативний простір).
2. Визначте, який один культурний фестиваль/захід (фестивальний туризм) можна організувати на площі, що об'єднає місцеву громаду та ВПО.
3. Сформулюйте ключовий меседж брендингу міста ("Місто-прихисток, де народжується нова культура").

Питання для самостійної роботи

1. Опишіть, які зміни відбулися у географії внутрішнього культурного туризму в Україні після 24 лютого 2022 року.
2. Розкрийте поняття "туризм солідарності" та його роль у підтримці української культури.
3. Проаналізуйте проблеми та перспективи розвитку музейного туризму в умовах воєнного часу (забезпечення фондів, робота з відвідувачами).
4. Дослідіть, як напрямок "dark heritage" (туризм "темної спадщини") став актуальним в Україні. Наведіть приклади об'єктів.
5. Опишіть, як державна політика (наприклад, гранти, програми) підтримує відновлення культурних об'єктів для туризму.
6. Проаналізуйте роль міжнародних фондів та організацій у розвитку сучасного вітчизняного культурного туризму.
7. Розкрийте потенціал гастрономічного туризму як інструменту збереження локальної ідентичності в умовах міграції.
8. Які типи культурних маршрутів (пішохідні, автомобільні) є найбільш безпечними та перспективними для внутрішнього туриста?

9. Дослідіть, як цифрові платформи використовуються для просування об'єктів, що знаходяться під загрозою.
10. Опишіть ключові вимоги до кваліфікації гід-екскурсовода, що працює в умовах сучасного українського культурного туризму.